

A hazai papíripar dokumentumai a Budapest Főváros Levéltárában

P. Holl Adrien

Budapest Főváros Levéltára Állományvédelmi Főosztály vezető

Budapest Főváros Levéltára (BFL) az idei évben kiállítással emlékezik a magyar papírhasználat 700 éves történetére, ez mellett kevesen tudják, hogy nálunk őrzik a főváros papírgyárainak fennmaradt, maradandó értékű iratanyagát. Sőt, mivel a Papíripari Vállalat 1963–1990 közt trösztformában működött, így erről az időszakról a vidéki papírgyárak működésére vonatkozó iratok is megtalálhatóak.

A papíripari fondok az elmúlt évtizedek alatt folyamatosan gyarapodtak, az első nagy iratátvételek az 1945 utáni évek államosításai során történtek meg, majd a rendszeres gyűjtőmunkát a rendszerváltás utáni gyárbezárások gyorsították fel. A Papíripari Vállalat 1990-ben megszűnt, jogutóda a Csepeli Papírgyár lett, mely nevét Papíripari Vállalatra módosította, amely végelszámolással szűnt meg 1997-ben.

A csepeli telephelyen a Dunapack Zrt. működött tovább. A papírgyár termelése nagy részének Dunaújvárosra költöztetése során, 2009-ben vette át Budapest Főváros Levéltára a Csepeli Papírgyár maradandó értékű iratait és folyamatban van a korábban a Papíripari Vállalat szervezetén belül működött, 1990 után önállóvá vált Papíripari Kutatóintézet maradandó értékű iratanyagának, ezek közt a könyvtárban található egyedi értékű kutatási jelentések átvétele is.

Szomorú, hogy a Csepeli Papírgyár 86 év működés után zárta be kapuit, némi vigaszt jelent ugyanakkor, hogy a termelés egy része átköltözött Dunaújvárosba. A Papíripari Kutatóintézet működését a Nyugat-magyarországi Egyetemen folytatja, Sopronban. Nem könnyű szembesülni a kor változásaival és végigmenni a papírgépek, laborok, könyvtár kihalt folyosóin.

Több generáció dolgozott itt egy emberöltőn át, akik szívügyüknek tekintették a papírgyártást, kutatást, tanítást, gyarapítást. A hazai papíripari fellegvára volt Csepel, a szintén megszűnt papíripari szakmunkás képzés mellett világhírű kutatások, szabadalmak öregbítették hírnevét.

Az ismert és ismeretlen kollégák előtti tisztelgés és személyes kötődésem indított el a múlt kutatá-

sának és megismerésének útján. Budapest Főváros Levéltára klimatizált raktáraiban őrizzük az idők során fennmaradt papíripari iratokat, fotókat, műszaki rajzokat, papírmintákat, sőt még márványba foglalt vízjeleket is. Levéltáros és állományvédelemmel foglalkozó kollégák végzik nap mint nap munkájukat, hogy az elmúlt korok papíralapú és más hordozón tárolt forrásai fennmaradhassanak.

A levéltári tájékozódásban segítséget nyújt Budapest Főváros Levéltára fond- és állagjegyzéke, amely tartalmazza a levéltárban őrzött iratok levéltári jelzetét, megnevezését, az őrzött iratok évkörét és terjedelmét. A fondjegyzék nyomtatásban is megjelent 2003-ban, de a naprakész változat az interneten érhető el, a www.bparchiv.hu honlapon, ahol a levéltári kutatás feltételeiről is tájékozódni lehet. A honlapon a fondok és állagok részletezésén kívül az iratok tárgyi egység szintű raktári jegyzékei is megtalálhatóak. Budapest Főváros Levéltárában négy iratorzó szervezeti egység található, a Gazdasági iratok főosztálya kezelésében vannak a vállalatoknál, gazdálkodó szerveknél keletkezett, levéltárba került maradandó értékű iratok, köztük a papírgyártás és nyomdaipar dokumentumai.

A levéltár őrizetében megtalálhatók – a XI-es fondfőcsoportban az államosítás előtt, a XXIX-es fondfőcsoportban az államosítás után működött vállalatok levéltári anyagaiban – a www.mgonline.hu/tudastar/bfl honlapon felsorolt papírgyártók vagy papírkereskedők fondjai.

A legnagyobb terjedelmű fond a XXIX. 819. Papíripari Vállalat iratait tartalmazza, 1949–1997 évkörrel, mintegy 127 iratfolyométer (ifm) terjedelemben. Az 1963-ban alakult tröszt iratanyagában a hazai papíripar szinte teljes vertikuma, 17 fővárosi és vidéki jogelőd iratanyaga található, így a Budafoki Papírgyár, Budai Dobozgyár, Csepeli Papírgyár, Csomagolóanyaggyár, Gép- és Alkatrészgyár, Pesterzsébeti Papírgyár, a Kutatóintézet, valamint a vidéki fióktelepek, Dunaújváros, Lábatlan, Kiskunhalas, Nyíregyháza, Hajdúdorog, Szentendre iratanyaga. A vidéki gyárak helyben keletkezett és irattározott iratanyagának maradandó értékű része

ugyanakkor a területileg illetékes megyei levéltárban kutatható.

A cégek alapítására, átalakulására, megszűnésére vonatkozóan kiemelt forrásanyag a cégek primer anyagain kívül a Fővárosi Törvényszék Cégbírósága VII.2.e. jelzet alatt őrzött 1876–1948 években keletkezett iratanyaga.

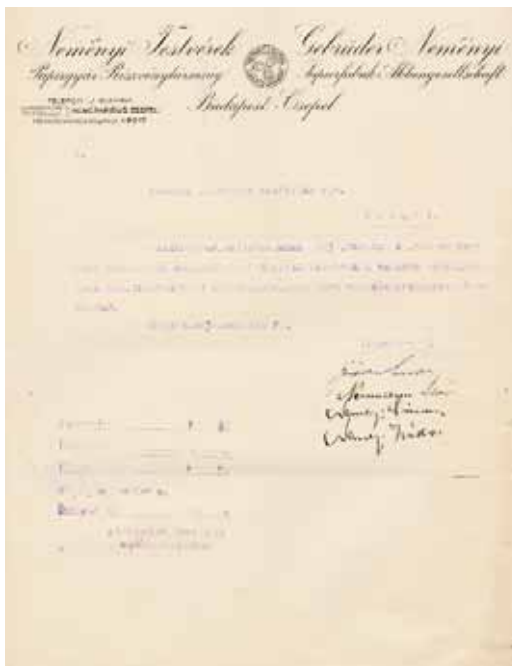
A BFL-ben őrzött papíripari fondok közül az egyik legjelentősebb a Neményi Testvérek Papírgyár Rt. iratanyaga. A Csepeli Papírgyár és jogelődei történetéről összefoglaló szakirodalom is rendelkezésre áll, a Csepeli Papírgyár krónikája I. kötet 1908–1945., II. kötet 1945–1963., III. kötet 1964–1985., melyet az MTESZ Papíripari Hagyományok Védelmét Szervező Bizottsága adott ki 1983-ban. A vállalat történetének fontosabb állomásai innen megismerhetők, ezért ezeket most nem részletezem. A kötetben hivatkozott és közzétett iratok és fotók eredeti példányai nagyrészt azóta a BFL őrzetébe kerültek.

A levéltárban őrzött papíripari vonatkozású iratanyag – a védett, személyes adatokat tartalmazó iratok kivételével – nagyrészt szabadon kutatható. Az államosítás előtti iratanyag legértékesebb fondja a Neményi Testvérek Papírgyár Rt. levéltári anyaga. Levéltári megfogalmazással a fond az Rt. iratainak összessége. Ezen belül – levéltári szakszóval – állagokat alakítottak ki az iratok rendezése során, az Rt. szervezetére alapítva, a kutathatóság megteremtése érdekében. Az Rt. irataiban az alábbi állagok találhatóak:

Az **a.** állag tartalmazza a közgyűlési és igazgatósági iratokat, melyek sajnos erősen töredékesen maradtak fenn. A **b.** állag az ügyvezetőségi iratokat tartalmazza. Az iratokban megtalálhatóak az operatív vállalatvezetési ügyek, a korabeli kartelekkel kapcsolatos iratok, a háborús helyreállítás és jóvátétel tárgyában folytatott levelezések, az üzemi bizottsági ülések jegyzőkönyvei, valamint a peres iratok fennmaradt töredéke. A **c.** állagban a személyzeti és szociális ügyek, valamint az 1945 után felállított Igazoló Bizottságok fennmaradt iratai kerültek besorolásra.

Papíripari mérnökként számomra a legérdekesebb a **d.** állagba sorolt műszaki iratok együttese. Az állag többek közt épületek és gépek tervrajzait, műszaki leírásait, gépbeszerzési levelezéseket, üzembe helyezési iratokat tartalmaz.

Az iratokból rekonstruálható Neményi József 1923-as gyáralapítása, és kiderül az utókor számára, milyen munkaszervezés, mérnöki gárda, termelési együttműködés kellett ahhoz, hogy az

Neményi Testvérek Papírgyár Rt. cégbírósági bejegyzésének másolata

1923-ban alapított gyár 1938-ra a hazai papírtermelés 93 tonnájából 40 tonnányit magáénak tudhasson. Az **e.** állag, mely a kereskedelmi iratokat tartalmazza, jól kiegészíti a műszaki iratokat, innen megismerhetik a kutatók a nyersanyag-beszerzési (cellulóz) forrásokat, az árakat, valamint az eladási, értékesítési útvonalakat, módszereket, a vállalat nemzetközi kapcsolatait.

Az utolsó, **f.** állag tartalmazza a vállalat pénzügyeire vonatkozó iratokat. A felvett hitelek iratai mellett megtalálhatóak itt korabeli ár kalkulációk, árjegyzékek, forgalmi és termelési kimutatások, a vállalat főkönyvei és mérlegei.

E cikk terjedelmi keretein túlmegy a legnagyobb papíripari fond, a Papíripari Vállalat állagai tartalmának ismertetése, ezért csak az állagok jelzetét, megnevezését teszem közzé.

A vállalat iratai az alábbi állagbesorolás szerint találhatóak meg a BFL-ben. (lásd táblázat)

Az 1963–1990 közötti tröszt jelleggel működött vállalat iratanyagának nagy része a vállalat végelszámolási eljárása során került a levéltárba, a kutathatóságot az egyes állagok iratjegyzékei biztosítják ugyan, de az iratanyag szakszerű rendezése még a jövő feladata. Így pl. a **k.** állag iratai tartalmazzák a privatizáció, az egyes fővárosi

Az 1932-ben vásárolt 4. számú papírgép, 1934-ben

és vidéki gyáregységek iratanyagát is, az iratok döntő hányada a kilencvenes évek elején keletkezett, de találhatóak iratok az 1960-as évekből is, pl. a kutatóintézet beolvadásáról 1963-ból. Az **m.** állag iratai is vegyesek, a fővárosi központ és a fővárosi-vidéki tagvállalatok műszaki beruházási, technológiai leírás iratai mellett a KGST-iratok, az

útijelentések, általános papíripari helyzetelemzések, tanulmányok sora található benne.

A legutóbbi levéltári iratátvétellel a gyártás nagy részének Dunaujvárosba települése miatt került sor. Ezek az iratok a XXIX. 824 Csepeli Papírgyár jelzet alatt találhatóak meg a fond- és állagnyilvántartásban. Különösen értékesek az iratokban található, 1920–1930-as években készült fotók, melyek a már említett gyártörténeti kiadványban nyomtatásban megjelent képek eredetije, de persze a megjelenteknél jóval gazdagabb a gyűjtemény. Az iratok közt megtalálhatóak a termékek felbecsülhetetlen értékű papírmintái, köztük a Neményiek által gyártott 70, 88, 105 g/m² tömegű iskola kék papíros termékminták.

Az iratátvétel során kerültek a levéltárba a felbecsülhetetlen értékű márvány vízjelek, melyek jelenleg az Országos Széchenyi Könyvtár papírtörténet kiállításán láthatók.

Cikkemmel segítséget szerettem volna nyújtani a hazai papíripar kutatáshoz, és várjuk a múltunk iránt érdeklődő kutatókat.

Jelzet	Cím	Időkor	Terjedelem (ífm)
XXIX.819.a	TÜK iratok	1964–1990	4,20
XXIX.819.b	Általános iratok	(1914) 1958–1992	64,69
XXIX.819.c	Műszaki és Energia Főosztály Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya iparjogvédelem iratai	1958–1990	9,60
XXIX.819.d	Fejlesztési és Beruházási Főosztály Titkársági Önálló Osztály iratai	(1950) 1953–1993	2,52
XXIX.819.e	Közgazdasági Igazgatóság (ár, statisztika) Pénzügyi Önálló Osztály iratai	1963–1995	6,24
XXIX.819.f	Számviteli Osztály iratai	(1961) 1968–1993	0,60
XXIX.819.g	Személyzeti-Szociális Igazgatóság iratai	(1949) 1957–1995	2,88
XXIX.819.h	Szervezési Önálló Osztály	(1963) 1970–1992	0,72
XXIX.819.i	Vezető jogtanácsos iratai	1967–1991	0,24
XXIX.819.j	Levéltár által selejtezésből visszatartott iratok	1963–1991	0,36
XXIX.819.k	Végelszámolás iratai	1963–1997	18,24
XXIX.819.l	Mérlegbeszámoló	1949–1961	1,80
XXIX.819.m	Általános iratok	(1914) 1945–1973	15,00